

Eseu despre drama creatorului de valori durabile in Mesterul Manole de Lucian Blaga

Ca si poezia, dramaturgia lui Blaga atesta stranse legaturi cu miscarea modernista. Chiar insesi denumirile pe care le da unora din piesele sale sunt marturie directa a inrauririi expresioniste: mister pagan (Zamolxe); joc dramatic (Ivanca); pantomima (invierea).

In teatrul lui Blaga, ca si in teatrul expresionist, personajele nu sunt decat simboluri pentru forte stihiale ale vietii. In consecinta, la baza conflictului dramatic vor sta contradictiile dintre aceste forte, care actioneaza in spatele personajelor, si nu motive psihologice sau sociale, determinabile istoriceste.

Drama Mesterul Manole a fost publicata la Sibiu in 1927. Peste doi ani in 1929, la 6 aprilie, piesa vedea si lumina rampei, in premiera absoluta, pe scena Teatrului National din Bucuresti. Piesa se sprijina pe cunoscuta legenda a Manastirii Argesului, iar autorul altoieste pe sensul metaforic al baladei populare ideea ca tot ce e cu adevarat durabil se obtine prin jertfe. Cunoscuta tema a jertfei zidirii este cunoscuta la toate popoarele din sud-estul Europei, dar balada romaneasca este unanim recunoscuta ca fiind cea mai aleasa intruchipare artistica. innoirea si innobilarea acestui mit stravechi prin valorile nemuritoare dobandite de indrazneala, tenacitatea si jertfa generatiilor mai noi este strans legata de bogatia, stralucirea si unicitatea arhitectonica a manastirii de pe Arges.

"Mesterul Manole" este o reconsiderare lirico-filozoficaa unui tipar mitic si comportamental cu valoare exemplara pentru existenta spirituala romaneasca. Teatrul mitic blagian are o vadita conotatie tragica, pentru ca asa este destinul omului cu o inzestrare exceptionala, in ordine divina – un ales al sortii, iar in cea omeneasca – un blestemat de acest har; de aceea, tovarasii lui Manole il supranumeau compatimitor pe acesta si pe buna dreptate "Mesterul Nenoroc". Destinul irepetabil al omului de geniu, adancit printr-o suferinta nemarginita, l-a preocupat pe Blaga si in scrierile sale filozofice, atunci cand analizeaza implicatia raporturilor creatie si absolut. Din constiinta omului ca e o faptura limitata pe toate planurile, se naste dorinta de a crea, confruntata cu absolutul intruchipat de Marele Anonim. Omul creator are nevoie de adevar, de intelegere sintetica a armoniei lumii si de forme artistice nepieritoare, cele trei coordonate reunindu-se in actul creator "Opera de arta implineste nevoia omului de a se depasi, dezmarginindu-si fiinta, dar este si o cale de mantuire a spiritului omenesc." Putem practic descoperi, citind printre randuri, ca insasi autorul este un asazis Manole, el insusi sacrificandu-si viata in scopul creatiei, in scopul descoperirii de idei inovatoare, in scopul evolutiei spirituale a omului. Totodata arta pentru Blaga inseamna relaxarea spirituala, calea prin care sufletul se desparte de trup tinzand catre spatiul cosmic, parasind spatiul teluric, este oarecum o cale de mantuire a sufletului, o mantuire prin creatie si prin actul creator, un procedeu ce ar reda echilibru universal.

Lucian Blaga comprima datele oferite de partea introductiva a baladei si expozitiunea dramei

incepe cu motivul surparii zidurilor. Derutat si aproape descurajat de acest fenomen de nepatruns, Manole masoara si socoteste in odaia sa de lucru, in prezenta staretului Bogumil si a unui personaj ciudat Gaman, care doarme intins pe dusumea un somn agitat, bantuit de vedenii terifiante, ce-l fac uneori sa tresara si sa se comporte in nestire. Staretul Bogumil are pentru situatia disperata in care se afla constructorii o singura solutie - jertfa. Pentru Manole, jertfa unei fiinte umane este irationala si el continua sa se framante in nehotarare. Conflictul dramei incepe in momentul in care intra in scena Mira, sotia lui Manole. Mira cunoaste framantarea interioara a sotului sau si a inteles sfatul staretului Bogumil. intre cei doi sotii are loc un schimb de replici, la care contribuie si Gaman in visurile sale, din care Manole intelege ca sfatul staretului Bogumil nu e lipsit de talc, dar in acelasi timp isi da seama si de puternica dragoste ce-i leaga pe cei doi sotii. Acum conflictul e clar si definitiv instalat; el e de natura interioara, izvorat din infruntarea luciditatii mesterului care construiește inca multe altare, cu necesitatea, care pentru Manole e irationala, de a sacrifica un om, si nu pe oricine, ci pe propria-i sotie. Elementele conflictului sunt, asadar, pe de o parte, devoranta pasiune pentru constructie, pe de alta, intensa dragoste pentru viata, pentru frumusetea si puritatea ei, toate intruchipate de Mira. Manole este obligat de jocul sortii sa aleaga intre biserica - simbol al Vocatiei creatoare - si Mira - simbol al vietii, al dragostei, al puritatii omenesti: biserica si Mira sunt cele doua "jumatați" ale personalitatii eroului. Fara una din ele, mesterul e anulat ca om. Constatam deci un echilibru perfect al fortelor conflictului, si de aici caracterul tragic al acestuia. Blaga va insista asupra acestor framantari interioare, facand din personajul sau un erou de tragedie antica, acolo unde balada rezolva aparent simplu - mai mult prin sugestie - un conflict starnit de clarificarea in vis a cauzei prabusirii zidurilor. Conflictul piesei lui Blaga e tragic pentru ca e fara iesire. Iesirea din conflict nu poate avea loc decat prin moartea eroului, o moarte necesara, fara indoiala, iar nu o sinucidere, cum am fi tentati, poate, sa credem, sau o moarte accidentala, ca in balada. intreaga desfasurare a actiunii releva conditia tragica a creatorului de valori durabile, aflat in lupta cu propriul sau destin.

Iar dincolo de aceasta semnificatie, mitul confera momentului intelesuri nebanuite. Metafora femeie-biserica, devenita transparenta prin insasi desfasurarea actiunii, trimite cu gandul la vocatia zamislirii, in care biserica e simbol al plasmuirii, unei valori estetice eterne, asa cum femeia reprezinta simbolul eternitatii prin neclintitul ei destin de a perpetua, nascand, Omul. Din acest punct de vedere in conceptia lui Blaga Mira nu este un personaj cu o identitate sociala si temporala precisa, e un simbol, si in acelasi timp, un purtator de cuvant al autorului, care o data cu desfasurarea intamplarilor descifreaza si semnificatiile lor. in acelasi fel trebuie vazut si Gaman, personaj stihial el insusi si simbol, totodata, al fortelor irationale dezlantuite impotriva rationalului. Manole, desi simbol si el ca mai toate celelalte personaje, evolueaza totusi ca un caracter cu o puternica si problematica personalitate, cu o individualitate distincta, traindu-si intens si neabatut destinul sau de martir al frumosului etern.

Dar intamplarile se precipita. Zidurile cad din nou si mesterii lui Manole sunt tentati tot mai mult de ideea abandonarii lucrarii. si, ca si cum noul esec nu era de ajuns, din partea lui Voda un sol aduce un ultimatum. Mistuit de arderea patimii sale creatoare si urmarit de ideea jertfei, Manole fagaduiește spre uluirea zidarilor o noua incercare. Cu raspunsul dat de Manole lui Voda actiunea

se apropie de punctul culminant. Dar complexitatea compozitionala a dramei izvoraste din complexitatea personajului ei principal. in permanenta Manole evolueaza pe doua planuri fundamentale aflate intr-o stransa conditionare reciproca: unul psihologic si unul al faptelor. in ordine psihologica, actiunea ei, si o data cu ea, personajul atinge punctul maxim al incordarii in momentul hotararii de a jertfi (cand Manole spune solului ca "biserica se va ridica", hotararea e definitiva); in ordinea faptelor, punctul culminant e marcat de zidirea Mirei in temelile bisericii.

Solul pleaca si Manole trebuie sa desluseasca zidarilor talcul fagaduielii lui. Unii vor sa-l paraseasca, dar marele mester le strecoara in suflet sentimentul unui destin implacabil care cere o jertfa. Hotararea e pecetluita prin jurament. Dupa trei zile de asteptare infrigurata, in care mesterii se istovesc in tot felul de banuieli de incalcare a juramentului, ale unuia, impotriva celui alt si ale tuturor impotriva lui Manole, apare Mira. Se face un nou pas spre implinirea unui destin. Mira insa vine pentru a preintampina un omor pe care-l face raspunzator pe staretul Bogumil. Trecand prin chinuri mai presus de puterea unui om, Manole incearca sa evite jertfirea Mirei, dar zidarii sai il constrang cu virtutea juramentului facut. Acolo deci unde balada incerca evitarea zidirii Anei prin invocarea fortelor naturii, Blaga isi pune eroul in confruntare directa cu propriii sai colaboratori pentru a releva finetea mecanismelor sufletesti antrenate in trairea de catre marele mester a propriului sau destin. in balada natura era un personaj oarecum exterior intr-o intamplare oarecare; nevoile teatrului modern obliga pe poet la intruchiparea fortelor naturii in oameni. Dramatismul va fi mai intens, data fiind confruntarea directa dintre ei. Manole implineste destinul, caci patima de a zamisli frumosul e neinduratoare. in psihologia framantata a lui Manole, momentul hotararii de a jertfi, reprezinta in ordinea luptei omului cu natura, la scara istorica, momentul transfigurat artistic al neutralizarii opozitiei dintre natura si cultura. Manole e aici, prin sacrificiul facut, un erou civilizator, care da oamenilor o noua valoare, etern-durabila, asa cum Prometeu, tot prin sacrificiu, le daduse focul.

Blaga nu paraseste nici o clipa conditia omului. Zidarii traiesc din plin febra constructiva a celorlalti, dar obsesia vaierului care razbate din zid si comportarea Mirei in ultimele ei clipe de viata il robesc tot mai mult. Tot mai puternica devine constiinta ca pentru el, ca individ, sacrificiul nu mai insemna izbanda, ci secatuirea tuturor puterilor sufletesti. Bolnav de iubirea lui pentru Mira, muncit de inutilitatea sacrificarii celei mai de pret fiinte, care-i apartinea trup si suflet, in gestul suprem al renuntarii nemaigasind iarasi nici un sens, Manole se razvrateste impotriva propriei sale fapte si a celui care i-o ceruse si vrea sa sparga zidul pentru a-si elibera iubita. Dar zidarii il opresc: biserica pe care o concepute, opera pentru care sacrificase totul nu mai apartine autorului ei, ci eternitatii. G. Calinescu gaseste in aceasta scena esenta clasica a interpretarii "pe care o da L. Blaga mitului Mesterului Manole... Mesterul vrea sa darama biserica, dar norodul il da la o parte. Multimea nu vrea sa stie de autor, el nu recunoaste decat opera".

Finalul dramei din nou se disociaza de balada. in balada, dupa terminarea bisericii, marele mester declara, ca vrea sa construiasca "Alta monastire,/ Pentru pomenire,/ Mult mai luminoasa/ si mult mai frumoasa!". in drama, insistenta autorului se concentreaza asupra conditiei dramatice a creatorului, de unde gestul de razvratire impotriva propriei lui opere. Biserica ramane dreapta Ea

are acum zugraveli, clopote si carti. Domnitorul vine cu alai sa vada minunea si sa se bucure de stralucirea ei. Boierii si calugarii insa il acuza pe Manole de crima si socotesc biserica lui "intaiul lacas al lui Anticrist". Acest conflict in aparenta secundar nu este, de fapt, altceva decat exteriorizarea unor contradictii existente in sufletul lui Manole, inca de la inceputul dramei. El se si manifesta de altfel prin dezacordul dintre marele mester si staretul Bogumil si prin ezitarile lui Manole de a se hotari asupra jertfei. Izvorul acestei contradictii se afla in incompatibilitatea mitului precrestin al jertfei cu religia crestina, care nu accepta ideea uciderii. Se clarifica astfel sensurile mitice pe care le aduce in drama Bogumil, calugar atemporal, altfel decat calugarii care cer osandirea lui Manole pentru crima. Dar osanda nu mai ajunge la marele mester. El si-a depasit conditia, cucerind eternitatea si atingand absolutul prin creatia sa zamislita din suferinta. Judecarea lui Manole prin raportarea la cea ce tocmai ispravise nu mai e posibila. El nu mai apartine clipei, nici macar timpului istoric, ci pur si simplu timpului. Nu intamplator Blaga isi localizeaza drama pe Arges in jos, dar intr-un timp mitic romanesc, adica intr-un timp initial, fara determinare precisa, in care se incheaga, prin expresia miturilor, situatiile arhetipale, etern repetabile, ale unui popor, in speta poporului roman.

Multimea insasi care-l apasa pe Manole impotriva calugarilor si boierilor, sanctifica esenta mitica a eroului: "Noi strigam, boierii urla, noi aparam, calugarii osandesc - toti suntem jos, Manole singur e sus, singur deasupra noastra, deasupra bisericii!" La propriu si la figurat, caci Manole se urca in adevar in turla, trage clopotul, dupa care se arunca in gol.

Propria lui moarte, eterna ca orice moarte, ii eternizeaza opera. Astfel amandoi, autor si opera, ating absolutul.

Desi Manole este cel ce filtreaza intreaga putere si forta a jertfei, zidarii nu raman nici ei straini de suferinta se de ideea ca au dat minunii cladite de ei tot ce aveau mai bun, inclusiv linistea si echilibrul sufletesc. Ei au invesnicit capodopera lor cu propriile lor sufele.

Dupa cum stim balada se incheie cu moartea tuturor constructorilor, semnificatie nu numai a sacrificiului total, dar si a razbunarii voievodului egoist care vrea sa fie singurul ctitor al unei asemenea capodopere. Blaga insa, lasa in viata pe mesteri ca pe niste dovezi vii si concrete ale adevarului ca marile izbanzi ale omului vor cere neintrerupt noi si mari sacrificii umane. in esenta lor, fiecare dintre zidari e un mester Manole.

Blaga aprecia in eseul filozofic "Spatiul mioritic" ca : " Numai poporul roman a crezut ca jertfa tine cumpana unei fapte ceresti. Mesterul Manole isi jertfeste sotia pentru o biserica. Iata o sublimare a stravechiului motiv de aproape incredibila cruzime." Deci autorul condamna oarecum pe Manole pentru uciderea, insa, in acelasi timp il considera un erou, o victima a creatiei, un martir al artei creatoare. Pentru Manole reusita este mai presus decat o viata umana, pentru el creatia devenise o boala incurabila intr-o stare avansata. Sofianicul (intelepciunea divina), despre care vorbeste Blaga, reprezinta convingerea spiritului ortodox ca transcendentul se reveleaza in om din proprie initiativa, artistul fiind un mesager, "un receptacul al unei transcendente coboratoare", care i-a dat

o vocatie unica de a oferi modele oamenilor

Daca in teatrul antic tragedia era provocata de forte exterioare omului, in drama de sorginte expresionista, din care face parte si aceasta opera, aceasta (tragedia) devine una a interioritatii, fiind declansata de constiinta umana si dilemele ei. Astfel creatorul intra in conflict cu legile morale si principiile crestine pe care le incalca deopotriva : el este sfasiat de conflictul launtric de-a ucide(jerta fiind ceruta de practicile stravechi, impusa prin staretul Bogumil) si patima de a construi, resimtita ca o fatalitate traita intens, dincolo de limitele firii.

Omul nu poate avea de partea lui, pana la capat, viata, iubirea si creatia, fiind obligat sa sacrifice existenta si implinirea afectiva pentru a realiza o opera unica, practic este fortat sa aleaga una dintre aceste trei simboluri universale. Justificarea morala a jertfei umane nu exista, ea este doar estetica si poate chiar aparenta, protagonistul ezitand intre doua valori la fel de indreptatite – viata si creatia ; iesirea din conflictul dilematic o reprezinta doar ispasirea prin moarte. O data incheiata, opera de arta nici nu-i mai apartine, intrand in circuitul de valori universale. Cand omul-Manole se razvrateste impotriva harului artistic si, implicit, a destinului care i-a trimis "boala" creatiei, voind sa-si distruga singur opera, mesterii si multimea adunata il impiedica, deoarece biserica este de-acum a tuturor. Putem, intr-o oarecare masura, evident, sa-l comparam pe Dionis a lui Mihai Eminescu cu Manole tocmai prin prisma dorintei lor de a tinde catre absolut, catre un tot ce nu poate fi definit in cuvinte sau in fapte, a vrut sa devina ei insusi Dumnezeu. Insa si ei, ca marii artisti unici si geniali ca Mozart, Ludwig van Beethoven, Stefan Luchian, van Gogh, au fost pedepsiti de catre destin datorita cutezantei lor de a atinge perfectiunea. Manole insasi isi pierde cumpatul preferand o viata de dupa moarte alaturi de catre sotia sa, Mira, jertfita datorita spiritului creator, in schimbul celei reale, o viata care pentru Manole era lipsita de perspective.

O alta interpretare simbolica a jertfei este e aceea ca jertfa pentru creatie nu poate fi aleatorie si nici disociata de fiinta creatorului, care trebuie sa sacrifice o parte din sine pentru zamislirea operei de arta.